

Etatsraad *Molbeck* meddeelte en Beretning om det af Forfatteren indsendte Værk; „*Skånes Konsthistoria för Medeltiden af C. H. Brunius.*“ Lund. 1850.

Det er ikke uden særskilte Grunde, at det ovennævnte Værk, som Forfatteren har villet forelægge det Kgl. Videnskabernes Selskab, kan have Adkomst til nærmere Opmærksomhed for danske Lærde, Videnskabsmænd, Kunstnere og Oldtidsforskere. Dets ved Titelen angivne Indhold, en Historie af Konstens (navnligen af Bygningskonstens) Frembringelser i *Skaane* under *Middelalderen* — siger os allerede, at det behandler Forhold, som for nærværende Tid for os ere *udenlandske*; men som i det Tidsrum, indenfor hvis Grændser Forfatterens konsthistoriske Forskning og Beskrivelse strækker sig, vare udelukkende *Danske*. Bogen har saaledes for os en indenlandsk historisk Interesse; den har endnu en anden derved, at det ikke, som det pleier at være, er en allene med Studier og Lærdom udrustet theoretisk Videnskabsmand, men en ved mange store og betydende Forelagender længe bekiendt, praktisk Bygmester, som her beskriver Middelalderens Kunst og Architektur i de fordum danske Landskaber paa hin Side af Sundet.

Det vil være overflødigt at gienkalde i Erindringen, hvad der i de senere Aar er blevet bekiendt i en videre Kreds, ikke blot i *Sverrige*, men ogsaa i *Danmark* og *Tydskland*: at Hr. *Brunius* i *Lund* ikke allene som Bygmester har skaffet sig en Virke-

1ste Anal.	2den Anal.	3die Anal.	4de Anal.
C 79,89	80,01	79,618	79,923
H 13,98	13,21	13,178	13,078
O 6,13	6,78	7,144	6,999

De sande Middeltal heraf ere:

C 79,86
H 13,36
O 6,77,

hvilke neppe kunne siges at afvige i nogen væsentlig Grad fra de Størrelser, som findes ved Beregningen efter den af Scharling angivne Formel for Døglingtran

C ⁶² H ¹²⁰ O ¹ , nemlig C 80,17%
H 12,93%
O 6,90%

kreds i sit Fædreland, der endogsaa har strakt sig vidt udenfor Skaanes Grændser, endskiöndt den af let begribelige Grunde har været störst i denne Provinds; men at det tillige virkelig er lykkedes ham, at skaffe den af ham, maaskee med en alt for udelukkende Forkiærlighed hyldede *rundbuede*, (saakaldte *byzantinske* eller *saxiske*) Bygningsstiil Indgang i Sverrige; og det ikke blot i Kirker og flere offentlige Bygninger; men endog ved Herregaarde og andre private Huse. Det ligger heller ikke indenfor denne Meddelelses Formaal, at undersøge, hvorvidt man tör antage, at et i Skaane, (fornemmelig i Lund) meget i Öine faldende Phänomen i vor Tids Architektur og Bygningsmag ogsaa indeholder Elementer til en fortsat historisk Indvirkning paa Fremtiden; med andre Ord, om Professor Brunius vil komme til at danne en arkitektonisk Skole i sit Fædreland; eller han vil staae isoleret som et sieldent Meteor iblandt Architekterne i det 19de Aarhundrede. At enkelte i de seneste Aar fremstaaede Bygningværker synes at kunne bebude noget meer, end det sidste: kan blot i Forbigaaende nævnes*). Vi ville derimod allene fremhæve en enkelt Hovedside i hans Værker, der paa en naturlig Maade forklarer den mærkværdige Fremgang, som en Bygmester har havt i sin praktiske Virksomhed, der fra Begyndelsen ikke blot maatte arbejde imod alle de Hindringer, som möde en saakaldet Dilettant i Faget; men som desuden med næsten uböielig Consequents har fulgt Principer og giennemfört en Stiil i Bygningers Construction og Ornamenter, hvorved han saa at sige satte sig i aabenbar Krigstilstand imod Alt, hvad der hedder Tidsaand, Skik og Modesmag i Architekturen. Det er nemlig vist, og vil blive tydeligt ved enhver nöiere Undersögelse, at der, som vi tilforn have sagt, i „Professor Brunius' Bygningsstiil og Bygningsmaade ligger en afgjort Retning til det Stærke, det Varige og det Charakteristiske; og bort fra det Lette, Flygtige, det i en Hast opmurede og over-

*) En i flere Henseender mærkelig, ved sin colossale Störrelse i Lund överraskende Bygning, den Lundske Studenter-Forenings *Gildeshuus* (om man tör kalde det saa med et gammelt Navn) ved en Elev af Prof. Brunius, kunde vel bebude en noget meer end öiebliklig Virkning af den ved Brunius fremkaldte eller fornyede rundbuede Stiil.

kalkede Yderlige, Ubetydelige og Charakteerløse — som derimod udgiör Præget af de allerfleste nyere Bygninger i Norden.“ — Ligesom denne for Brunius som arkitektonisk Konstner egne Retning virkelig i hans Fædreland, og navnlig i Skaane, hvor han især har bygget, har kunnet giøre sig giældende og vinde Erkiendelse; saaledes er den deri bleven understøttet af et Hoved-Princip, der er ligesaa herskende hos ham, og hvis Udførelse han med sin hele Kraft har vaaget over; nemlig „at bygge med de varigste Materialier, og den høieste Soliditet“; og, ved Siden heraf, at forringe Bygningsomkostningerne ved omhyggeligt Omsorg for Materialiers Anskaffelse og eget Opsyn med Udførelsen.

Ligesaa naturligt som det er, at en praktisk Bygmester med den Grundsætning: *at han aldrig vil udføre noget forhastet Værk uden Varighed*, omsider maa vinde Tiltro og en udvidet Virkekreds: ligesaa forklarligt er det, at Professor Brunius, med en saadan Smag og Tilbøielighed for det Solide, maa have fundet sig hendraget til Fortidens, og navnlig Middelalderens Bygningsart og arkitektoniske Stil; da det baade var den, som stemte meest overeens med hans egne Ideer, og tillige den, han havde haft Leilighed til, i Sverrig at blive bekiendt med, ved Öiesyn og egne Undersøgelser af Monumenterne. Det er herved, at han ei alene i Skaane, men paa Reiser i den störste Deel af Sverrige, har erhvervet sig en Detail-Kundskab til dette Lands vigtigste arkitektoniske Værker fra enhver Alder, hvori man upaatvivlelig kan sige, at Ingen i Norden overgaaer ham. At Professor Brunius paa denne Underbygning af egen Erfaring, erhvervet ved en lang Række Aars Anstrengelser af en saadan Art, at selv en ualmindelig Helbred og Legemskraft ei har kunnet modstaae dem, og befæstet ved historiske Studier af de vigtigste Forfattere i vedkommende Deel af Konsthistorien, har grundet en levende og enthusiastisk Kiærlighed til *Middelalderens Architektur*: dette vil ikke forundre Nogen. Endskiöndt man derfor vel paa den ene Side kunde finde Grund til at ønske, at den ved classisk Lærdom og en videnskabelig Dannelse forberedede, og ved praktiske Studier lige fra de förste Elementer dannede Bygmester, der altid vil indtage en mærkværdig Plads blandt Sverriges Architekter,

havde beriget sine Erfaringer og skærpet sit allerede sikke og træffende Blik, ved af Öiesyn at kiende den antike og gothiske Architekturs Hovedmonumenter i flere forskellige Lande; saa kan man dog derhos ikke andet end glædes ved, at Sverrige eier en saa nidkiær og kraftig Talsmand for de her overblevne gamle Bygningsværkers Vedligeholdelse. Det er den Anseelse og Agtelse, Professor Brunius har vundet i sit Fædreland, der har givet hans Stemme en saa betydelig Indflydelse, i det mindste paa *denne* Classe af nationale Monumenters Bevaring — ligesom i mangfoldige Tilfælde paa deres Istandsættelse og Restauration, i en med den oprindelige Skikkelse overensstemmende Stil og Form. Man tør vel ikke sige om Professor *Brunius*, at hans Exempel, hans Tale og Skrift, hans Arbejder i flere Egne af Landet, have virket til den Grad i Sverrige, som en *Didron* og hans Konstfæller i Frankrige, hvor deres Begeistring for Middelalderens nationale Architektur, Monumenter og Oldsager har fremkaldt en heel Skole blandt den yngre Verden, og en Skat af arkitektonisk og antiquarisk Lærdom og Kritik, af Undersøgelser, Beskrivelser og Afbildninger i disse Fag.*) Men den ikke mindre begeistrede og nidkiære svenske Bygmester har for sin Deel anvendt Alt, hvad der allene ved egne Kræfter kunde udrettes, for at vække hos sine Landsmænd Sands og Tanke for den aandelige og nationale Betydning, der ligger i at agte Forfædrenes Minde, saavel i deres *Bygninger*, som i andre *Monumenter*; og for at overbevise dem om, at det er uværdigt og uanstændigt for Borgere i en civiliseret Stat, der giøre Paastand paa at have Deel i det 19de Aarhundredes Cultur, at nedbryde en gammel gothisk Kirkebygning, eller forvandle den til et modernt Kirkeskuur, et Prækehuus med store Ruder i fiirkantede Vinduer, o. d. Der gives vist nok en stor Mængde i Sverrige, saa godt som andensteds, der kan behøve at lære: at deri ligger ligesaa stor Raahed og et ligesaa grovt Barbarie, som naar f. Ex. en Colonist, der var kommen tilbage fra Misuri eller Oregon til sit Fædreland, og der var bleven

*) Man finder det vigtigste Gjemmested for disse i de siden 1844 udkommende „Annales Archéologiques. publiées par *Didron*, aîné”. 4to. (Tome X. 1850).

Godseier, vilde behandle en ærværdig Linde-Allee, der førte op til hans Gaard, ligesom Urskoven i Amerika, hvilken han maatte fælde og rydde for at skaffe sig Agerjord. Skarpt og bittert har *Brunius* tugtet Barbariet og Smaglöheden i denne Retning, da han for 11 Aar siden udgav sin „Antiquariske och arkitektoniske Reise giennem Halland, Bahuslehn, Dalsland, Wermland og Westergöthland”. Han anvendte her en streng, uböelig, ikke sielden sarkastisk Kritik imod de nyere Tidens, som han kaldte den, „præventionsfulde, men aandsfattige” Architektur; og det var ligesaa vel dens Anstöd imod Fornuft og reen Smag, som dens vandaliske Behandling af Fortidens Konst og Monumenter, der i denne Bog fandt en skaansellös Dommer. Det tör vel være, at Forfatterens diærve Opposition imod mangan eensidig ældre og nyere Smaglöhed har medvirket til at give dette Skrift et större læsende Publicum, end man i Sverrig skulde vente sig for en Bog, der næsten udelukkende holder sig til et videnskabeligt Formaal, og savner de ofte næsten uundværlige Aftegninger. *) I det mindste har det viist sig, at en stigende Deeltagelse for ældre Bygningskonst og Bygningsværker ikke allene i det forløbne Decennium betydeligt har udvidet den Virksomhed, som praktisk Bygmester, hvortil *Brunius* har opoffret en stor Deel af sin Tid og sine Kræfter; men upaatvivlelig ogsaa bidraget til, at en betydelig, opmuntrende Subskription har sat ham i Stand til at fremtræde med et nyt större Arbeide over nordisk Architektur i Middelalderen, der ogsaa for vort Fædreland og for danske Læsere har hiin særskilte og nærmere Interesse.

Det er en Afdeling af de Skrifter, som skulle udgiöre „Skaa-

*) Vi kunne ved denne Leilighed ikke forbigaae den Notice: at et Sidestykke til dette Værk allerede er færdigt fra Forfatterens Haand. „Architektoniske Tegnelser paa en Reise fra *Lund* over *Jönköping* og *Strengnes* til *Fahlun*, og tilbage over *Gefle*, *Stockholm* og *Wexjö* 1848”, er Titelen paa det nye Arbeide, der i to Bind skal udkomme næste Vinter, eller mod Foraaret 1851. Blandt mange af Sverriges störste og vigtigste Kirker og andre Bygninger, som Forfatteren deri handler om, vil ogsaa forekomme den af Kong Christian IV. opførte mærkværdige Kirke i *Christianstad*. Man tör iövrigt ogsaa med Grund af denne Forfatters skarpe Blik vente sig mangan interessant og piquant Bemærkning over Architekturen i *Stockholm*.

nes Historie og Beskrivelse", og hvis Udgivelse forestaaes ved et i Lund for nogle Aar siden stiftet Samfund, hvori Professor *Brunius* nylig har leveret „*Skaanes Konsthistorie i Middelalderen*". Denne gaaer naturligviis fornemmelig ud paa Kirkebygninger i Stæder og Landsbyer; Forfatteren har imidlertid ikke forsømt, efter Historien og enkelte overblevne Mindesmærker, at berette baade om Klosterbygninger, om kongelige Borge og Fæster, om den private Architektur i Adelen befæstede Herresæder, og om Borgerhuse i de tildeels ældgamle skaanske Kiøbstæder. Saaledes finde vi her bl. a. *Helsingborgs* gamle Slot med sit endnu overblevne mægtige Hovedtaarn (den saa kaldte *Kiærne*) beskrevet i et kort Udtog af Forfatterens 1845 udgivne historiske-architektoniske Monographie over denne Borg, med sin herlige Ruin — et Sidestykke til *Valdemars Taarn* i Vordingborg (hvorover dog en lige nøiagtig Beskrivelse hos os savnes). Blandt Ridderborge, eller adelige Herresæder, udmærker sig især det berømte „*Glimminge faste Steenhuus*", den Ulfstandske Families Herresæde, opført under Kong Hans, og ligeledes forhen særskilt beskrevet af Forfatteren; ligesom den interessante gamle Bygning paa *Bollerup* i Ingelsted Herred, der uden Tvivl tilhører det 15de Aarhundrede (Bollerup nævnes allerede 1395, som tilhørende den danske Adelsmand Johan Niklasson)*); og hvis to underste Vaaninger endnu begge have deres hvælvede Værelser, med ottekantede hugne Granitpiller, og en eneste Indgang paa Huset i anden Vaaning, uden at denne har anden Opgang til den tredie med Biælkeloft dækkede Etage, end dertil anbragte Aabninger paa Hvælvingerne, hvortil Stiger maatte benyttes. Det mangler ikke, ved Beskrivelsen af saa gamle, saa massive og faste Herregaarde, hvortil vi i Danmark neppe mere have noget Sidestykke, paa Anledning til Sammenligninger med nyere Tidens Bygningsmaade og Leveskik. Betragter man saaledes Indretningen af *Glimminge Huus*, hvis Døre og Vinduer kun have Steenomfatinger, Gulvene Steenfliser, ja hvor der endog paa sine Steder findes Steenbænke og Sæder i Vinduerne, der tillige have kunnet tiene til Skydehuller, da, siger Forfatteren, „kunde man vel føle

*) Danske Diplomer og Breve, udg. af Molbech og Petersen. S. 38.

en Gysen ved her at tænke paa en streng Vinter; og da maa man i den Slægt, som her har bygget og boet, tænke sig en ganske anden end den, som nu pryder sine Herresæder med Gulvtæpper fra Bryssel eller England, og med franske Tapeter".

Af gamle Huse i Stæderne omtaler Forfatteren enkelte i *Malmö* (hvilken Stad, paa dens nærværende Leie dog ei er ældre, end fra 1319) som kunne tillægges det 14de eller 15de Aarhundrede, og hvoraf især den store Gaard, som i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede har tilhørt den bekiendte Myntmester *Jörgen Kock*, udmærker sig ved sine gamle Kieldere og Gavlbygninger, hvor man paa den der vender imod Vestergade, finder Aarstallet 1435. I de langt ældre skaanske Stæder, *Skånör* og *Ystad*, finder man nu, paa Kirkerne nær, intet Minde om tidligere Bygningsart; og andre, i Middelalderen betydelige Stæder i Skaane (f. Ex. *Trelleborg*, *Tomerup* (som alt var til 1123), *Aahuus* og *Luntertun*) ere, som bekiendt, enten ikke mere til, eller ere siunkne ned til Landsbyer. — Blandt de Voldsteder, Ruiner og Levninger af Bygninger fra Middelalderen, der omtales og beskrives i dette Værk, har den i senere Aar opdagede Kielderhvelving paa *Ivö* en særegen historisk Interesse. Man veed, at den berönte skaanske Erkebiskop, *Anders Suneson*, Absalons Efterfølger, 1222 nedlagde sin höie Værdighed, og for Svagheds Skyld tog sin Bolig paa denne Ö, hvor han i Eenlighed henlevede sine sidste Aar og döde 1228. I det 16de Aarhundrede, og endnu i Hvitfeldts Tid, var et Steenhus til, som efter Traditionen havde været Erkebiskoppens Bolig. Det skal ikke være nedbrudt för i den förste Halvdeel af det 18de Aarhundrede. Men ved at undersøge en hvælvet Kielder under et Bondehus paa denne Ö, gjorde Prof. *Brunius* den Opdagelse, at Kielderen uden al Tvivl har hört til Erkebiskoppens tarvelige Bolig, eller været dens underste Deel, og saaledes tilhörer det 13de Aarhundredes förste Halvdeel. Den bestaaer af 6 Hvelvinger i to Rader, adskilte ved to i Midtlinien opmurede Piller. Væggene ere opførte i halvtredie Fods Tykkelse, udvendigen af hugne Graasteen, indvendig af brændte Steen, og hele Rummet holder nær ved 27 Fod i Længde og 19 $\frac{1}{4}$ i Bredde. Over Indgangen, paa den vestre Side, som i Stedet for Dörtræ har en Dæksteen af henved 3

Alens Længde, er indhugget Aarstallet 1222; hvoraf sees, at Bygningen er opført samme Aar, som Anders Suneson begierede Paven's Tilladelse til at nedlægge sit Embede*). Professor Brunius, der for en Deel Aar siden (1834), ved Bygningsarbejderne i Lunds Domkirke, opdagede Anders Sunesons Grav,**) har saaledes ogsaa gienfundet Stedet, hvor den fortiente Prælat endte sine Dage.

Ville vi gaae til Hoved-Delen af det her omhandlede Værk, da maa den upaatvivlelig søges i Bogens første og anden Afdeling, hvori afhandles (som Indledning, S. 3—52) *Middelalderens Bygningsvæsen* i Almeenhed, i Særdeleshed i Danmark og Skaane; og (i anden Afdel. S. 55—296) beskrives en stor Deel enkelte skaanske Kirker af forskiellig Alder, Stil og Bygningsart, saavel i Stæderne, som paa Landsbygden. Efter de sidstnævnte Kategorier har Forfatteren inddeelt Kirkerne i saadanne, der 1. ere byggede i reen rundbuet Stil, med *aflangt-firkantet Taarn* i Vest-Enden. Ligesom Landsbykirker af denne Classe udgiøre de ældste, og for en Deel de anseeligste i Skaane, saaledes ere ogsaa 30 Kirker af denne Art, som Forfatteren beskriver, paa en eneste nær, alle opførte af grovhuggen eller glat tilhuggen Granit, Sandsteen eller Kalksteen; og kun *Maglarp* Kirke ved Trelleborg af brændte Steen. 2. Kirker i Rundbue-Stil, med *quadratisk* eller *rundt Taarn*, enten samtidigt med Kirken, eller yngre. 3. I rundbuet Stil, dels uden, dels med et modernt Taarn. 4. I rundbuet Stil med lige Chorbuevægge, i Stedet for det i en halv Runddeel udbyggede Chor. 5. Kirker i den *ældre Overgangsstil*. 6. Kirker med lige Altermægge i *spidsbuet* Stil. 7. Kirker, med tre- og fleersidige Altermægge i Spidsbue-Stil; og 8. Kirker med saadanne Altermægge i den nyere Overgangsstil, der har en uharmonisk Blanding af Rundbuer, Spidsbuer og Stikbuer (Stickbåga)***) og hvormed i det 15de Aarhundrede Middelalderens, eller den saakaldte gothiske Architektur ud-

*) *P. E. Müller*, Vita Andreae Sunonis. 1830. p. 28.

**) See Beretningen om denne Opdagelse af *A. O. Lindfors* og *H. Reuter Dahl*. „Theologisk Kvartalsskrift.“

***) I Forklaringen over de for største Deel af Forfatteren dannede arkitektoniske Kunstord, som han benytter, (P. 693—701) hedder det: „En *Stickbåga* består af ett Rundstycke, som är mindre än Halfcirkel.“ p. 694.

døde. — Denne Inddeling efter Kirkernes Stil eller Bygningsart svarer ogsaa paa det nærmeste til deres Alder; og ved nøiagtige Undersøgelser og Afsondringer af Stilarterne har Forfatteren saaledes kunnet nogenlunde gruppere de beskrevne Kirker, saavel efter Alderen, som efter Bygningsmaaden; hvorved naturligviis tillige er bemærket og taget Hensyn til de historisk bekiendte Data for enkelte Kirkers Bygningstid. Vi kunne saaledes (foruden de to skaanske Domkirker eller Stiftskirker i *Lund* og *Dalby*) udmærke følgende Stads- og Landsbykirker, som de ældste endnu tilværende i *Skaane*; uden at den her fornødne Indskrænkning tillader os at gaae ind paa særskilte, i en eller anden Henseende mærkværdige Omstændigheder ved deres Architektur. — Kirken i *Store Herrestad*, en halv Miil fra Ystad, er grundlagt 1102, og den ældste skaanske Landsbykirke, hvis Bygningstid er bekiendt. (S. 116—118.) *Tryde* Kirke i Herrestads Herred, af huggen Kalksteen, med Sokler, Hiørner, Indfatninger og Buer af fiinhuggen Sandsteen, er indviet omtrent 1160. (S. 118—120.) *Cimbrishavns* Kirke af Sandsteen, nævnes 1161. (S. 195—197.) *Væ* Kirke, af huggen Sandsteen, i reen, rundbuet Stil, er opført henved 1170. (S. 321—327.) *Åhuus* Kirke antages at være opført af Lybekkerne i anden Halvdeel af det 12te Aarhundrede. (S. 197.) *Gumlöse* Kirke i Vestergöinge Herred (af brændte Steen), grundet af Thrugot Ketelsen, og indviet af Erkebiskop Absalon den 26de October 1191, ansees af Forfatteren, for dens Anseelighed og dens rene og skiønne Bygningsstil, for en af de mærkværdigste Landkirker i Sverrige. (S. 204—208, Pl. II, III.) *Åsum* Kirke, ved Helge-Aa, er, ifølge en Runesteen, begyndt af Erkebiskop Absalon (død 1201) og fuldendt af *Asbiörn Mule* (d. 1232. S. 144—46). *Ivö* Kirke, opført imellem 1223 og 1228 af Erke-Biskop *Anders Sunesön*. (S. 223.) *Skanörs* Kirke, opført af Lybekkerne i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, hører til dem, som forbause ved sin Størrelse, Anseelighed og mærkelige Bygningsstil, naar Kirken lignes med den fra sin fordums Størrelse og Folkemængde dybt siunkne By. Den har en Krypta under Choret, som dog neppe nogentid har været anvendt til Gudstieneste. Ikke mindre anseelig, og endnu mere overraskende paa sit Sted, er *St. Olufs* Kirke i den nærliggende Stad

Falsterbo, som nu „bestaaer af nogle halmdækte Fiskerhytter“; men i Middelalderen, da Sildefiskeriet ved de skaanske Kyster udgjorde en Rigdomskilde for Lybekkerne, hørte til Skaanes mest befolkede Stæder. — *St. Olufs* Kirke i Albo Herred, omgivet af en herlig Skovnatur, er vel neppe ældre end fra det 14de Aarhundrede; men ved sin Størrelse, sin Bygningsmaade, de mange fra den catholske Tid bevarede Altere, tilligemed *St. Olufs* „i en høi *Karmstol*“ siddende Billede, er den iblandt de mærkværdigste Kirker i Skaane; ligesom den ogsaa vinder forøget Interesse derved, at Egnens Almue endnu paa *St. Olufs* Dag foretager de i Aarhundreder brugelige Valfarter til den rige og ypperlige Kilde, der udvælder af en Landhøide, omtrent 400 Skridt Sønden for Kirken. — „Naar man nu“, — siger Forfatteren i sin Beskrivelse over *St. Olufs* Kirke i *Falsterbo*, med sin hellige Kilde — „finder, at dette anseelige, imponerende Gudshuus, hvis store Kirkegaard ikke har andet Hegn, end Tanggierder, meer og meer forfalder, (siden Offringen til Kirkens Vedligeholdelse tilligemed Besøgene ved dens hellige Kilde *St. Hansdagsaften*, betydeligt er aftaget); naar man seer et Bierg af *Flyvesand*, der Aar for Aar mere høiner sig, true med at begrave den herlige Bygning; naar man da med Møie vader giennem *Flyvesandet* over *Byens* store *Torv*, hvor det fordmum vrimlede af inden- og udenlandske Borgere, Fiskere og Handelsmænd: da griebes man af den veemodige Følelse, som Betragtningen af det Forgængelige i al menneskelig Stræben maa fremkalde.“

Det er den Aand, der i disse Linier udtaler sig, som vi vel kunne kalde Siælen i det hele Studium, i den rastløse Virken, i den enthusiastiske Beundring af Fortidens Bygningskunst og Bygningsværker, hvortil *Brunius*, som Architect og arkitektonisk Historiker, har hengivet sig. Det er denne Aand, som det skyldes, at han aldrig har skyet nogen Opoffring af Møie, Tid, personlig Anstregelse, Kræfter og Helbred, for at foretage de ved deres Mængde og Omfang forbausende locale Iagttagelser, Undersøgelser, Udmaalinger og Optegnelser, hvoraf det store Antal af de i deres Detail indtil Smaalighed omhyggelige og nøiagtige Beskrivelser over skaanske Kirkebygninger ere fremgaaede. — Det er

ogsaa netop denne Deel af Værket, hvori vi mene, at det besidder sin største Fortieneste af Konsthistorien. Om man end vilde sige, at saa mange, saa ofte gientagne Beskrivelser og Udmaalinger af Landsbykirker fra Middelalderen indeholde et unødvendigt, eller for en Deel ufrugtbart Detail; saa antage vi dette for at være en ganske forfeilet Betragtning for et Værk af den Natur, som nærværende. Man kunde anvende samme Udsættelse paa Diplomarier og historiske Regester, og spørge: hvortil behöves Bevaringen af saa mange hinanden lignende, og mangen Gang ubetydelige Facta, hvoraf det kunde være nok at giemme et Udvalg? — De af Professor Brunius meddeelte, i de mindste Detailler udförte Kirkebeskrivelser ere at betragte som *nöiagtige Kilder* til en vis Green af *Middelalderens arkitektoniske Historie*; og dersom de endog kunde modtage adskillige Udvidelser og nöiere Oplysninger ved at udstrække Undersögelser, der have deres Grændser indenfor det fordem danske Land, *Skaane*, til de övrige danske Provindsers Kirkebygninger: saa kunne vi dog ikke andet end være Professor *Brunius* meget takskyldige for den Grund, som her er lagt til et omhyggeligt System for Historien af den *danske* kirkelige Architektur i Middelalderen.

Iblandt mange andre i historisk og arkitektonisk Henseende interessante Omstændigheder, som i det her omhandlede Værk beröres og oplyses, vil jeg endnu kun nævne een: Forfatterens ved mangen skarpsindig Bemærkning understöttede Mening om de ældste Steenkirkers, eller især deres *Taarnes* hyppige Bestemmelse og Anvendelse til et Slags faste Pladser eller Forsvarssteder i indvortes Feider. Vi kunne ikke gaae ind paa den nærmere Undersögelse af en Gienstand, der vistnok kan behöve mangen nærmere Udvikling af enkelte Data og Momenter. Forfatteren antager det imidlertid for afgjort og beviisligt, at *Taarnene* ved nogle Landsbykirker have været ældre, end *Klokkernes* Brug; ligesom at *Taarnene* undertiden oprindeligen have været saaledes byggede, at de slet ikke vare tienlige til at modtage Klokker; og at man derfor senere har maattet for en Deel ombygge dem, for at de kunde tiene til dette Öiemed. Man finder derimod mange Spor i en Deel af de ældste Kirketaarnes Bygningsart, der tydeligt synes at hen-

vide til deres Anvendelse som Tilflugts- og Forsvarssted for Bevæbnede; i Historien (f. Ex. under Valdemar Atterdag) nævnes „*Kirkeshyt*“ og „*Kirkernes Blider*.“ (Katapult.) Adskillige Taarne, f. Ex. ved *Borreby* Kirke, have langt mere Udseende og Indretning af Borgtaarne, end Klokketaarne; Historie og Tradition har desuden bevaret ikke faa Exempler paa, at Kirker baade have været besatte, forsvarede, stormede, eller, naar man ikke paa lettere Maade kunde overvælde Besætningen, tændte i Brand af de angribende Fiender.

Vi maae til Slutning bemærke: det er desværre kun den ene, den *historisk-beskrivende* Side, som det her omhandlede Værk holder sig til, eller fra hvilken det fortrinlig kan benyttes. Den artistisk-beskuelige Side, der giør Beskrivelsen levende, savner derimod ofte den Udfyldning, som kun arkitektoniske Tegninger meddele. Forfatteren har vist nok ledsaget sit Arbeide med 16 lithographerede Plader; men disse kunne dog i deres smaa Dimensioner, egentlig kun gielde for Prøveblade eller *Specimina*; især for den, som af Öiesyn kiender Forfatterens store og lærerige Samling af arkitektoniske Tegninger i Grundrids, Giennemskæring, Prospect og tildeels Detailler, over mere end 100 af ham undersøgte og beskrevne skaanske Kirker. Vi ville dermed ikke sige, at det behövedes at meddele den hele Samling; men et passende Udvalg, efter en større Maalestok, end den, Bogens Format kunde give: vilde uden Tvivl tilfredsstillende Sagkyndiges og Konstelskeres Önske. — Vi kunne derhos heller ikke andet end erindre Forfatterens sieldne og værdifulde Samling af over 50 eller 60 aftegnede skaanske Döbefonter af meget forskiellig Alder, Form, Stiil og Maneer i Udförelsen. To af Bogens Lithographier have til Prøve meddeelt 8 saadanne, af temmelig afvigende Stiil og Form; men de ere baade formindskede i Tegningen og lidet heldigt udförte. Vi kiende kun fra England et Par lignende, med stor Omhu og Konstflid udgivne Værker over Döbefonter fra Middelalderens forskiellige Perioder; og saavel i og for sig selv, som til Sammenligning med de engelske, vilde en egen Monographie, over de skaanske Döbefonter, ledsaget af gode Aftegninger, vist nok vække betydelig Interesse hos Elskere af Middelalderens Archæologie.

Professor *Liebmann* foreviste et mexicansk Træ, som danner en ny anomal Slægt af Polemoniaceernes Familie.

Over en af Vandinspecteur *Colding* til Selskabet indsendt Afhandling har en nedsat Comité afgivet følgende Betænkning:

„Forfatteren gaaer ud fra den samme Tanke, som allerede var Udgangspunktet for hans første til Selskabet indsendte Afhandling, hvorover vi aflagde Beretning i Mødet den 4de Januar 1844, nemlig at ingen Kraft i Naturen virkelig forsvinder, men at den, naar det synes saa, kun er gaaet over fra en Skikkelse til en anden. Det er Selskabet bekendt, at han især har bearbejdet denne Tanke med Hensyn paa den Varme, som erstatter den ved Gnidningsmodstanden tabte Bevægelse, og at han derover har meddeelt Selskabet fortsatte Forsøg, hvorover vi aflagde en gunstig Beretning i Mødet den 15de Dec. 1848.

Han fortsatte nu sin Anvendelse af den ovennævnte Grundsætning. Naturligviis maa han antage, at alle Kræfter have samme Grundvæsen, og at Varmen maa beroe paa en indre Bevægelse; saaledes at den Virksomhed, formedelst hvilken Legemerne ere varme (Ledningsvarmen) beroer paa de mindste Deles svingende Bevægelser, men Straalevarmen paa Svingninger i Ætheren, hvilket allerede Ampère har antaget, og nu efter Mellonis Undersøgelser turde være den meest antagne Mening.

Forfatteren udleder af sine Forudsætninger Formler, hvoraf han søger at bestemme den Varme, som ved Sammentrykning udvikles af Luften, og kommer derved til samme Bestemmelse, som Dulong fandt for den under Lydens Udbredelse i Luften udviklede Varme.

Ved at anvende de samme Grundsætninger paa den af Vandet ved Sammentrykning udviklede Varme finder han for een Atmosphæres Tryk $\frac{1}{36,57}^0$, hvilket kun afviger meget lidet fra $\frac{1}{40}^0$, som medundertegnede Ørsted allerede for endeel Aar siden har fundet, og yderst nøie stemmer med senere Forsøg, han har anstillet i Selskab med Vandinspecteur *Colding*.

Forfatteren udleder ligeledes af sine Formler, at 1 Pund Luft,